

M E T A M O R P H O S I S T R A N S Y L V A N I A E

PRO DOMO

Ezekben a forrongó napokban, midőn a többség szeme távoli tájakat figyel s az érdeklődést mesze idegen földek lázas eseményei horgonyozzák le, kissé talán balgának tűnik csökönyösségünk, hogy még most sem akarunk önmagunkról megfeleledkezni. De képtelenek vagyunk a közhangulat uralkodó érzését kritikátlanul magukévá tenni. Megértjük, hogy az egyén mind inkább fatalistává lesz, – mi mást is tehetne s nem rajta mulik, mit hoz a holnap s mi történik vele holnapután; ám a nemzet a sorsra mégsem bízhatja magát, mert ha csak sodródik öntudatlanul vagy erejét veszve letárgiába süllyed, önmaga ítél maga fölött. Szólásmondások tódulnak eszünkbe. A sorsról, melyet ki sem kerülhet el, meg a jószerencséről, melynek ki ki maga a kovácsa. Sors és jószerencse! – mennyire azonos értelmű szavak a mostani időkben. Zrinyi fejtegette s magyarázta meg az összefüggést Mátyás királyról írt tanulmányában: „...szerencséje mindenütt nagy volt, mert szorgalmatossága véghetetlen, mert fáradtsága untalan, mert vigyázása megcsalhatatlan...” A mi álláspontunk mennyivel kényelmesebb, – hamisságát ezért alig is vesszük észre –: fő a nyugalom hiszen csak passzív szemléelői vagyunk az időnek...

Húsz év formálta az erdélyi magyarság politikai gondolkodását s a kialakult magatartást és lelkiséget nagyon szerencsétlennek érezzük ezekben a gondoktól terhes napokban. Szemlélődők és tünyan passzívok ödöngenek körülöttünk. A szemlélődés immár uralkodó lelkialkat, a házi külpolitikások napi kenyere, még a jobbak is töb- bet törődnek rádiójuk és ujságjuk híreivel, mint hivatásukból fakadó komoly kötelességeikkel; a türelmes passzivitás pedig mértékadó közéleti álláspont, a közkényelem rontó csiráit rászabadították társadalmunk amúgysem makkegészséges testére: szervezeteinket máris légüres tér övezi, akcióinkat szabadon fonja körül a formalizmus életlő hinárja, nagy vezetőeszmék helyett muló értékű ötletpótlékkal elégszünk meg s a messzetekintő céltudatosságot – látszat szerint – éppannyira nem nélkülözzük, mint a gyakorlati eredményességet. Csodálhatni-e? Itt a szemlélődő lelkialkat s a közélet hivalkodó passzivitása segédkeznek egymásnak. A szemlélődés filozófiára hajlik, cselekedeteket pedig csak az éber vigyázat szül. És a passzivitás? A börtönlakó narkotikum, kellemetlen helyzetének kínzó tudatát hessegeti vele, akaratbénító. Szabad és cselekvő ember számára a passzivitás guzsba-

kötő pányva és elviselhetetlen, mert nem lehet „szorgalmatossága véghetetlen s fáradsága untalan”.

De tovább megyünk s kimondjuk: a szemlélődés és a passzivitás társulása ím megszülte már a közönyösség társadalmi tünetét. Közéletünk a maga módján zajlik, – a passzivitás ma nálunk nem mozdulatlanságot, hanem lelki ernyedséget jelent –, kisebb-nagyobb társadalmi események, akár csak régen, ma is történnek, ámde mindez – mint mondani szokás – szélesebb hullámokat verni képtelen. Idegenből jött szemlélő bátran megállapíthatná, hogy az, amit az erdélyi magyarság ügyeként hallott emlegetni, nem is az erdélyi magyarság ügye, oly kevesen vannak mellette. A szervezés (főként a lelkek szervezése) terén elkövetett mulasztások most bosszúják meg magukat: a ma is tényező formalizmus elpusztította a komoly és lelkiismeretes szolidaritás csiráit, hazug szólamok burjánzását segítette elő s azt, hogy az önösség büntetlenül, sőt háborítatlanul kalózkodhatik. Közösségi nevelés nélkül maradt tömegektől nem is várhatunk csodát s kiki marad az, amivé a körülmények nevelték. Helyesen irányított közszellem nélkül közösségi szellem miként is alakulhatna ki? Akkor, amikor a közgondolkodás is ingadozik és tévelyeg, hogyan várhatnók, hogy a közélet rendje élben maradjon? Az történt, ami ilyenkor szokás: fegyelem híján a fegyelmetlenség lesz urrá, vezetőeszmé helyett elgondolások születnek, a vezéri szignumért vezérek tusakodnak, közben a sokféle új cél között elhalványul az egyetlen igazi cél – s nemde helyesen cselekszik az, ki a csillagok járását nem ismerve, mikor az útvesztő éjszaka ráborul, az égen fényeskedők egyike után sem in-

dul: semhogy eltévedjen, megáll s leheveredik. A közéleti közönyös nem tesz többet vagy kevesebbet: megáll, szemlélődik, s közben megszállja a köztunyaság ördöge: a passzivitás.

*

Sokat írtunk immár belső bajainkról, hibáinkat és hiányainkat talán tulontúl is emlegettük. Most az ezekre feccsérelt szellemi energiát mind összpontosítani szeretnők, hogy kellő erővel és eréllyel tudjunk tiltakozni a szemlélődés kényelme s a passzivitás hazug nyugalma ellen – magunkat és másokat is kiemelve a közöny és az érdektelenség légpangásos aknáiból. Azonban nem vagyunk képzelgők s az önámítás sem kenyerünk: tudjuk, hogy a mostani időket nem lehet teljesen számításon kívül hagyni akkor, amikor nemzetársadalmunk jelenségeit figyeljük. De meggyőződésünk, hogy a külső körülményekre mégsem lehet mindent ráfogni; áttetsző spanyolfal ez; még ma is sok minden történhetne, ha a külsőségek: előkészítő, alakuló vagy szentesítő gyűlések és értekezletek helyeit a lelki reform, a szellem megújítása, a nemzetnevelő igehirdetés, a népünk lelkében szunnyadó erők nemzeti szolidaritássá való építése állana előtérben s ha nem volna olyan csüggesztő az élenállók hűvös elzárkózása és olyan szikkasztó a reális életterv hiányában általánosuló gyakorlati eredménytelenség; s ha nem szaporodnának gombamódra a kényelmes közmunkakerülők, a gyermekes nyelvöltögetők, az óvatos félrehuzódók s a rosszindulatu rágalmazók, azok, akik a közügyet oly lelkiismeretlenül tudták és tudják saját kis látókörükbe nyomorítani, akik saját silányságukat szeretnék mások hibáival népszerű módon takargatni.

Csak most látjuk: milyen jelentős volt nemzedékünk ama felismerése, hogy az erdélyi magyar tudatban hagyományként élő Magyar Szövetség-eszme elsősorban nem szervezeti, hanem erkölcsi principium: szervező elv is, hiszen megkívánja, hogy intézményeink között az önrendelkezés sérelme nélkül tervszerű együttműködés jöjjön létre, de hangsúlyosabban fejelemző elv, mely szigorral követeli, hogy az önös és a társulati s még inkább a csoportérdek az általános nemzeti érdeket szolgálja, és nevelő elv, mely a népközösségi tudat elmélyítésének igényével lép fel, sorompóba szólítva százados hagyományainkat s nemzetünk áldozatrakész lelkületét. Széchenyi nemzetiség-eszméje éledett ezzel újra, a külső helyett a bentlévőt, az erkölcsi tartalmat figyeltük, a formalista szervezkedési láz – mondtuk – hiábavalóan emészti erőnket, ha előbb örvénnyé nem lesz az erkölcsi principium, az, hogy minden egyes és minden közület úgy éljen, tervezen és munkálkodjék, mintha az eszményi Szövetség valóságos tagja volna. Nem volt ez messzemenő kívánság, észszerű volt s a nemzeti lét biztosítéka. Mégis az Erkölcsi Principium nem talált hajlékra, száműzetett s ma – a Népközösség létrejötte után is – hontalanul bolyong, társat és megértőt az új nemzedék szűk körén kívül* alig találva.

Kerülve kerültük a szirteket, hová az oktan bírálóat Kirkéi csábitának. Nem bünbakkot keresünk,

méltatlan és alacsony szándék volna ez, – társadalmunk aggasztó tüneteit vizsgáljuk. S ha néha keserű a hang és szigorubb a fogalmazás, azért van, mert Zrinyi, a „siető ember” megtanított, hogy „az esztendő szűk... a szerencse állhatatlan”. Egy percnyi időt, egy maroknyi munkát sem szabad elszalasztanunk. Minden nép életében szerepet játszanak a külső tényezők, igaz, de – bölcs-e a gazda, ki nem szánt és nem vet, ekéjét szántás idején a felszer alatt hagyja rozsdásodni s naphosszat csak az eget, a napot kémleli...

Pro domo irunk, talán kíméletlenül. De hitünk szerint a hibák felismerése új energiát sugároz s új erőt gyűjt az építő munka számára. Borulatóan ítélkezünk, de mégis parázslik bennünk a bizalom, hogy a lelki ernyedtség s a közönyösség csak múló időszaki jelenség. Az értetlenség malomkövei közt örlődünk, de mégsem tartjuk tragikusnak helyzetünk, mert életállító zavar még nem állt elő. Sőt hiszünk a hontalan Erkölcsi Principium, az újértelmű Magyar Szövetség-eszme késői, de még mindég nem elkésett térhódításában. Mert mindez: a bajok megszüntetése, a rések betömése, a szorgos életritmus, az álmos közélet fölébresztése mind csak rajtunk mulik. Az élenállókön s a közösségen. Széchenyinél olvassuk – nagy vigasztalás e pillanatban: „... aki szendereg, az nem halt még meg, sőt jóízű álmából még elevenebben szokott felébredni”.

VENCZEL JÓZSEF

Magyarországi előfizetőinket kérjük, hogy az előfizetési díjat a MOKTÁR Kálvin-téri fiókjának 7516. sz. postatakarékpénztári "lapelőfizetési" csekkszámájára fizessék be.

A MAGYAR PARASZT HÁROM ARCA

Szobám falán egymás mellé akasztottam ezt a három képet: a magyar paraszt három ábrázolását. Néha megpihen rajtuk a szemem s olyankor el-eltünődöm a háromféle szemléletmódon, háromféle tükörképén a magyar paraszt örök arcának.

Az első színezett könyomat. Együtt van rajta a mult század idilikus hangulatában minden, ami csak a parasztromantikához tartozhat. Dombos legelő a háttér, közelben legelésző birkákkal, melyekre egy kutya vigyáz. Maga a pásztor a *legelő* szélén álló *tölgyfa* alatt heverő *kévéken* ül, egyik kezével babáját karolja át, másikkal fejét támasztja és pipáját tartja. „Vál-laira omló” hosszú haj, pörge bajusz

és bánatos tekintet, ami nyilván a szerelemhez tartozik. Rézgombos piros mellény, fekete nyakkendő, valami furcsa bevágott ingujj és gatyva, amelynek száraiból sarkan-tyus csizmák tűnnek elő. A pór nő hajában és kezében virág, melyet épen a pásztor nagykarimájú kalap-jához tűz. Viselet: báli dekoltázsú mellfűző, sárga-piros csikos szoknya, himzett harisnya, papucs. Mel-lette kék kendővel letakart kosara és – kaszája.

Ez az a kor, mely pásztoridill-jein át nézte a parasztot. Ez az a bizonyos kor, amikor „jobbágyorban is jobb volt” a parasztnak, mint ma, amikor már „felszabadult”. Fárasztó és zsibbasztó az a hazug nyugalom, amely ezen a képen az alakokat körülveszi. Csillagászati számokkal lehetne csak kifejezni azt a távolságot, mely e kép festőjét és tárgyát elválasztja. A hintójából az árokszéli libapásztorra pillantó külföldi előkelő vendég tekintete hosszas és alapos tudományos vizsgálat ahhoz a felületességhez és idegenséghez képest, amellyel ennek a kis körrajznak az alkotója a parasztot élénk hazudja, S még ha hazudnál A szomorú valóság azonban az, hogy így hiszi, így tudja a parasztot. Ezt látja belőle. Legyünk hálásak, hogy ezek a vonalak és színek nem hallhatók is egyben, mert ha megzendülnének, nincs az a cikornyás, magyarosan lejátszott rossz, cigányos

múdal, amely füleinket jobban sérthetné.

Ez az a kor, amelyben az ébredő magyar lelkiismeret legjobbjait agyonhallgatták vagy örületbe kergették.

A kép aláírása: „Hirtenliebe”.

Úgy kell nekünk.

*

A második kép színezett rézkarc. Fiatalt párt ábrázol, a legény feketében, a leány tuli tarkában. Az öltözet biztosan hű pontossággal mutatja a kazáriak népviseletét. Ebben semmi kétség s ezért a pontosságért nem is kell messze mennie a művésznek, csak a városi színházba, ahova Paulini Béla minden István királykor elvezeti népünket. Nem is részletezzük hát a ruhák pitykéit, virágjait, a dolmány alól kilógó csipkés inget, a tarka, gyöngyös pártát, nézzük inkább az alakokat, arcokat. Első örömmünk: eltűnt parasztjaink arcáról a bánat. De nagyobb fájdalomnak, hogy a művész bánat helyett teheneik egykedvű, bárgyu kifejezéstelenségét tette urrá vonásaikon. Az előző kép szinte színházias, „népszínműves” kecsességét valami borzasztó idétlenség váltotta fel. A leány állása és nézése hamisítatlanul megfélemlítő és kabaré és novellák Mari szolgálojának, aki tudvalevően semmit sem ért meg s általában nevetnivalóan igen-igen buta.

Olyan buta és olyan idétlő, hogy ezt már fejlett rajz- és festőkészséggel visszaadni se lehetne. Ezért a művész céltudatosan és akarattal el is felejt, hogy valaha kezpet is tanult rajzolni, elfelejti

a távlati szabályokat, úgy tesz, mint a beszélni tudó felnőtt ember, aki gügyögni kezd, – szóval rajzmodorával, technikájával is *leszáll* arra az alacsonyabb szintre, ahol – az ő felfogása szerint – el kell indulnia, ha a magyar néppel találkozni akar.

Mi is tudjuk, hogy van „neo primitív” irányzat, bár ne volna. Mi is tudjuk, hogyan szoktak némitbácsit rajzolni a kazári iskolás gyermekek, bár nem az akadémia járnak iskolába. Minden tudásunk és megértő jószándékunk mellett sem téveszthetjük azonban szemelől ennek a művészi felfogásnak alap gondolatát; a nép kezdetleges és különleges. Primitív és exotikus. Ez a Fajankó és ez a „Famari” nem a magyarság *egyetlen* ígérete és bízalma, nem multunk és jövőnk.

Ezek mulatságos figurák, akik szinte öntudatlanul hordozzák kincseket érő cicomájukat. A középosztály ennek a Marinak a pártáját nem mint művészi kincset becsüli, hanem elviszi teáskanna-melegítőnek; nem otthonában, munka közben keresi fel őket, hanem kirángatja az idegenforgalom érdekében hétköznapi is ünneplőben. Ez a művész még mindig idegenként áll a paraszttal szemben.

Ez a művész nem őszinte. Ha őszinte, az még* nagyobb hiba.

A harmadik olajfestmény. Az eredetét sohasem láttam, a fényképet kivágtam valamelyik lap képes mellékletéből, mely egy pár év előtti kiállításról számolt be. Festője fiatalember. A kép címe:

„István gazda.” Pihenő parasztot ábrázol, amint elgondolkozva néz maga elé. Nagyon szép körvonalt rajzot ad előre bukó, kissé kopaszodó, kerek koponyája, fehér inge, gatyája, kék köténye. Alig kellene valamit változtatnunk ennek az alaknak a tartásán, ha történetesen Tisza István díszmagyarja vagy Deák zsinoros-feketéje volna reáadvá.

Az örök magyar parasztot olvasom ki belőle. Tudja, hogy sokkal többet vesződik mint mások és tudja azt is, hogy sokkal kevésbé érdemes neki is vesződnie. Mégis megteszi. Hordozza a magyar föld és a magyar faj sorsát, értetlenül is, ösztönösen. Nagy Sándornak csaknem négy évtizedes szavait tudnám ennek az „esettfejú magyarnak a szájába adni: „Te cifra

szúrt, mázos edényt, keresel nálunk mikor kenyérre se telik” (Magyar Iparművészet. 1903.). Szobámban a kép alatt egy szépen faragott szuszék áll, mintha arra nézne s mondaná: „Ezt csak megfaragtuk, de rajtatok áll, uram, hogy kedvünk s módunk legyen még valaha effélét faragásálni”.

Pedig éppen erről van szó. Pontosan az a feladatunk: elérni, hogy *népünknek kedve és módja legyen*

arra, hogy magyarságát megélie. Megélie művészetében, megélie gazdaságában és közéletben, megélie teljesen és maradéktalanul.
*

Nem félek a vádtól, hogy önkényesen, nagyon is napjaink eszméitől meghatározottan olvastam e képekből és hiszem, hogy az írott kép s az olvasott szöveg egyet jelentenek.

PADÁNYI GULYÁS JENŐ

JÓZSEFFALVA

Május 18.-án 84 magyar telek égett porrá a bukovinai Józseffalván. Szeptember 10.-éig az erdélyi magyarság áldozatkészségéből tizenegy épület került tető alá, kielencnek a falait felhúzták s további negyvennégynek az alapja készült el. Az idei építkezéshez szükséges mennyiségnek háromnegyed része az udvarokon áll. Naponta két épület kerül tető alá, úgy hogy október 18.-ára, a borzalmas tűzvészt követő ötödik hónapra egy ember sem marad hajlék nélkül. Szeptember 10. éig 2,447.000 lej gyűlt össze adományokból s ez az összeg az idei építkezést fedezi.
*

Ahogy egy ház felépül Józseffalván, s az utolsó cserepet reá teszik, a család azonnal beköltözik: nézik, tapogatják, gyönyörködnek benne, mintha meg akarnák fogni, nehogy elrepüljön. Amikor a téglát készítették, nem hittek; amikor egy jégeső elverte a száradó téglát, alig lehetett lelket önteni beléjük; még most is, mikor már állanak a házak és piroslik rajtuk a cserép, most is alig merik hinni. Minthogy egy-két ember kivételével Erdélyben sem merte hinni senki, hogy a leszegényedett

erdélyi magyarság áldozatkészsége képes lesz újraépíteni Józseffalvát. 5,000.000 lej ma hihetetlen nagy összeg s csak azok hittek ennek összegyűlésében, akik tudták, hogy a szenvedések az erdélyi magyarság lelkét kiapadhatatlan forrássá tették, melyet a testvéri segítség és egymásrautaltság érzése szüntelenül táplál.

Szegényebb lett azzal valaki, amit adott? Bizony csak gazdagabb lett. Gazdagabbak lettünk mindannyian, mert érezzük s hinni érdemes, hinni szabad, sőt hinni kötelességünk a magyarság összetartásában, áldozatkészségében, szeretetének erejében.
*

Képek szaladnak előttem. Horosz Béla nagyszerű riportjai a tűzvészről s a nyomában meginduló áldozatkészség. Kós Károly jelentése a tűzvész után alig egy hétről, melyben már az újjáépítés módját szabja meg. Azután értekezlet a sajtó képviselőivel s kibomlik a gyűjtés Erdélyszerte. A Józseffalvi segélybizottság megalakulása a három püspökkel az élen, melyen a református püspök, Vásárhelyi János sürgeti legjobban a józseffalvi katolikus magyarok meg-

segítését. Megindul az egyházak gyűjtése, s katolikus, református, unitárius és luteránus templomokban egyaránt hull a perselyekbe a fillér a távollevő testvérek megsegítésére, Kós Károly mesteri keze készíti a terveket s a házak nem kalotaszegi s nem székely házak, hanem józseffelvi házak, olyanok, mint a régiak, csak levegősebbek, szebbek, egészségesebbek. Az istállók is kívülről olyanok mint a régiak, de belső berendezésük már egy fejlett gazdálkodásra teszi alkalmassá. Seyfried Ferenc, az EMGE titkára indítja meg a munkálatokat, s a munkálatok irányításánál ott áll Dr. Boga Alajos kanonok, Rátz Mihály kipróbált szak tudásával, s a helyszínen harcolva a nehézségekkel Bálint József, a Katolikus Népszövetség igazgatója. S a népközösségi gyűjtés és anyag-

beszerzés során hány és hány ember nyújtott segítséget, támogatást...?

*

Mi történt itt? Csoda? Nem. Csak végre találtunk egy eszmét, mely felettünk áll, s mely egymás erőinek lefogása helyett arra készítetett, hogy legnagyobb erőfeszítéssel mindnyájan egy cél szolgálatába álljunk. Józseffelvának köszönhetjük azt a tanítást, hogy a tűzvésznél erősebb az a tűz, ami a szívekben ég, a rombolásnál erősebb az építés, s – ha csak egy kicsit is törekszünk rá – hibáinknál nagyobbak az erényeink. Józseffelvának köszönhetjük azt a bizonyosságot is, hogy azoknak a magyaroknak a száma, akikre számítani lehet, nem egy vagy kétezer, hanem százezer, sőt többszázezer.

ALBRECHT DEZSŐ

NÉPKÖZÖSSÉG ÉS TÁRSADALOMNEVELÉS

Társadalomnevelés alatt nem értek tudományos, művészeti vagy épen katonai képzést. Tartalmát ebben a formában fejezhetem ki: egy népi közösség tagjainak az együttélés erkölcsi feltételeire s az ebből következő szellemi magatartásra való ránevelése. Azt hiszem: e meghatározással egy kisebbségi nép életfeltételeit érintettem.

A letelt húsz esztendő természeténél fogva e nevelés érdekében nem sokat tett. Természeténél fogva, mert a politika mindig egy külső erővel szemben való védekezést, az államhatalom velünk szemben való magatartásának bírálata jelentette. A külső hatalom bírálata aztán elnyomta a magunk bírálata s amit magunkért tettünk, inkább intézmény- és berendezésszerű, mint szellemi felépítés volt s most sze-

gényül és tehetetlenül állunk Népközösségünk kapujában és keressük a tartalmat, amelyet be kellene építenünk az üres keretbe. Az új birtokos a nyert föld előtt áll, az ásó és a csákány ott a kezében, a munka mégsem indul, mert nem érti a föld szavát és nem tudja vele felvenni a lelki kapcsolatot.

Mi az, ami ma hiányzik társadalmunkból? Hiányzik mindenekelőtt *a szempontok egysége, öntudatosság és az ebből folyó következetes életfolytatás.* Nemrégiben egy vármegyei Népközösség tanácskozásán vettem részt. Soha össze nem hangolt zenekar módján folyt le tanácskozásuk, Ahány ember, annyi elv és tájékozatlanság. A személyi megbízatásoknál úgy szempontoztunk, mintha egy uralkodó nép boldog fiai lettünk volna, A mult, a barát-

ság, a vagyoni állás, a népszerűség, az elismerés, a megtisztelés szempontjai mellett szóhoz sem jutott a készség, az egzisztencia teremtés, az ifjúság előtérbe állítása, az önkéntes munkavállalás mai szempontjai.

Ha egy nép élete felett véleményt akarunk mondani, soha sem a nagy alkalmi ünnepi megnyilatkozásokot kell néznünk. A közösség egyedeinek mindennapi életét, berendezkedését, házi tűzhelyét, gyermekeinek irányítását s a közösségi célokkal, a közösség tagjaival szembeni magatartását kell néznünk. Ezekben nyilvánul meg egy nép öntudata. Életmódunkon, öltözködésünkön, étlapunkon, kiadásainkon ott kell tükröződnie fegyelmetezett öntudatunknak. Ez a szempont és öntudat teszi ma lehetetlenné azt, hogy valaki közigazgatási vezető legyen ugyanakkor, amikor a saját földjét az ebből folyó kötelezettségek betartása nélkül nyirbálja széjjel. S az a marosmenti eset, mikor a gazdasági tanfolyam vezetői tiltakoztak az olyan szakoktató vagy vizsgabiztos kiküldetése ellen, aki őket földje eladásánál semmibe sem vette, a nép növekvő öntudatát világitja meg élénken. Sajnos, ennek az esetnek az ellenkezőjét is elmondhatom. Egyik lelkész beszolgál a szomszéd nagyobb magyar gyülekezetbe. Beszédjében keményen megfeddi a népet, hogy a pénz, melyet nehéz ipari munkával szereznek meg, nem arravaló, hogy a városi mulatókban maradjon s az alkoholfogyasztást növelje a nemzeti közvagyon helyett. A válasz rövid: kijelentik, hogy többé szolgálatát nem igénylik s a következő vasárnapra a negyedik faluból hoztak a maguk szájaíze szerinti papot. Ismét egy másik példát dob elem az élet az átalakuló népi felfogás

méhéből. A járásbírószágon egy nagybirtok temetése folyik. A vevők, kisebb részben magyarok is, ott szoronganak a kapu előtt. Amint a járda szélén állok, előttem fékez egyik biztosító intézetünk gépkocsija. A kocsivezető kinyitja az ajtót, közelebb szólít s a fiatalember hevével von kérdőre, megtettem-e mindent, hogy híveim is arányosan részt vegyenek a birtokvásárban? Megnyugtattam, de egyúttal kértem, hogy ugyanaz a kérdést tegye fel a tulajdonosoknak és a likvidáló pénzügyintézetünk igazgatójának is. Megvallom, az első érzésem a sértődöttség volt, de később sem tudtam feledni e jelenetet. Ebben az ifjúmunkás testvéremben a feltörő öntudatos új nemzedék életszemléletét láttam s e sorokon keresztül is tisztelettel adózom neki – a „kikérem magamnak” rég lomtárba került elve helyett. Mert a népi öntudat ilyen arányu fejlettsége mellett nem történhetett volna meg a koltói eset, melynek testvéreitől csak úgy megszeg életünk. Az történt ugyanis, hogy a koltói Teleki kastélyt s az azt környező szántókat, Petőfi szellemét megtagadva, a nép kizárásával, tisztán üzleti alapon adja el főúri tulajdonosa.

Társadalmunknak ma magában kell foglalnia mindenkit s nevelése a Népközösségben kell, hogy megtörténjék. Csak egy képzett, erkölcsileg nevelt, öntudatos és egységes társadalom tud élni jogaival és tudja tartalommal betölteni társadalmi és gazdasági kereteit. A társadalom nevelését én fontosabbnak tartom, mint bármely kivívott politikai engedményt vagy tartalom nélküli, tisztán anyagi erővel létrehozott gazdasági vagy közművelődési intézményt.

KESE ATTILA

N. T. K.

Július hó 16-án ünnepelte a Nagyenyedi Testgyakorlók Köre fennállásának negyedszázados évfordulóját.

Lényegtelen szürke kis napihír, mely mögött az átlagos újságolvasó, hála a sporttal szemben belénevelt kisebbségi felelősségérzetének, egészen jelentéktelen, aprócska, kisvárosi intermezzót sejt, a már ilyenkor szokásos ferenczjóska, piros pruszlikos, zászlószenteléssel fűszerezett díszközgyűlésen kívül zsákabafutással tarkított, bortól virágoskedvű, piros szegfűs iparoslegényektől hangos, úgynevezett flekkenevő sportünnepéllyel tetézve.

Mert mit tud az erdélyi magyarság újságolvasó tömege a még létező néhány magyar sportegyesület életének lényegéről, küzdelmeiről és jelentőségéről a mind ritkábban felcsillanó, görögtüzes, úgynevezett pályasikereken vagy helyi jelentőségű táncünnepségeken kívül? Sajnos, ma már különösebb bátorság sem szükséges annak kimondásához, hogy alig valamit, mert hiszen minden gondolkodó, nyitottszerű ember látja szabadjára hagyott közművelődési életünk ziláltságát, csökevényeit s üvegházban nevelt, fegyelmetlen vadhajtásait. Betegek vagyunk; testünkben nincs épség s lelkünket az apátia kötötte guzsba. Ennek felismeréséhez nem szükséges mélyebb filozófia, sem társadalomtudományi szakképzettség, mert a betegség kivert rajtunk. Csak volna erkölcsi bátorságunk hibáink beismérésére! Bizonyára mérlegre tennők erőnket, hogy megkísérelhessük a romlás megfékezését, mert mit érünk el a lelkeség építésével, ha az elhanyagolt test betegen összeseroskadva maga alá temeti a lélek minden alkotását.

Még szerencse, hogy van egy-két kisebb városunk, ahol néhány gondolkodó ember ezt a bajt idejében felismerte, csendes, de energikus munkába állott, hogy a kor sürgető követelményeinek megfelelően ott, ahol még lehet s módjában van, segítsen átállítani ifjúságunk életét a békéből visszamaradt, ma már rozsdás holtvágányokról a kisebbségi élet nagyon göröngyös, de céltudatos ösvényeire.

Nagyenyed példát mutatott. Aki ott volt a július 16 iki ünnepeken, az láthatta, hogy az annyiszor kicsúfolt kisvárosi ferenczjóska díszközgyűlés több, sokkal több a szokásos egymást dicsérgetéseknél, mert ott az ilyen esemény közügy, a szó őszintén súlyos, igaz értelmében, ahol az egyesület évfordulója a magyarság minden felelős rétegét magába foglaló pirosbetűs társadalmi ünnep. Aki ott volt, ámulva érezte azt az összetartó erőt, melyet ebben a konzervatív szellemű városban ennek az egyesületnek nagyképűségtől mentes, de nagy felelősségérzettel áthatott működése jelent. Aki végighallgatta az egyesület 25 éves működéséről szóló értékes főtítkári jelentést, mintha csak az emberi társadalom fejlődésének elmúlt 25 évi történetét látta volna leperegni szemei előtt. Megkaphatta benne pontos időrendben a békebeli liberálisfeudális korra jellemző sportoktól kezdve napjainkig az összes átmeneti fokozatokat, az egyéni csúcsteljesítményeken nyugvó individuális felfogástól a kollektív-szociális alapokra fektetett mai tömegsportig, mely a társadalmi képlet felépülési szerkezetének módosulása folytán parancsoló szükségessé vált s mely a mai nem-

zeti eszméket hangoztató államok és nemzettestek számára a nemzeti eszme céltudatosságának legfőbb hordozója és biztosítója.

Nagyenyed példát mutatott, mert a július 16-án délután rendezett sportünnepélyen több ezer ember örömtől sugárzó, bizakodó szemmel és lélekkel láthatta, hogy egyesülete működésének lényegét nem egyéni eredmények hajszolásában, kirakatsportolásban, hanem ifjúságának a testneveléssel kapcsolatos fegyvelmező, komoly erkölcsi és népközösségi nevelésében látja, ahol a közösségi cél szolgálatába

állított testnevelés faji szempontból olyan mértékben járult hozzá az öntudat neveléséhez, amilyenvel az egyéni csúcsteljesítményekre utazó alibirekordsport kisebbségi életünkben nem versenyezhet. Láthatta és megnyugvással érezhette azt, hogy *minden sport ténylegesen annyit ér, amennyit a nemzetnevelés szempontjából a jövőt illetőleg jelent.*

Nagyenyed példát mutatott, s – fontos tudnunk – mindezt egy-két lelkes, energikus, de gondolkodó fiatalembernek köszönheti.

SZÚCS ELEMÉR

A MAGYAR BANKKÉRDÉS

Román szak- és közírók évek óta szívesen foglalkoznak annak a bizonyításával, hogy a kisebbségek gazdasági helyzete és ereje Romániában kedvezőbb képet mutat, mint a románságé. Legutóbb az erdélyi román és kisebbségi bankok helyzetéről olvashattunk figyelemreméltó tanulmányt*, melynek megállapításai mind a román, mind a magyar sajtót foglalkoztatták. Nincs terünk rá, hogy a tanulmány adatait részletesen ismertessük, néhány megállapítása azonban megérdemli, hogy gondolkozásra készítsen. Szerzők az 5 millió alaptőkét meghaladó tőkével dolgozó erdélyi pénzüintézetek 1934–1937. évi mérlegadatait dolgozzák fel s e három év fejlődésének adataiból igyekeznek következtetéseket levonni.

Mindenekelőtt megállapítják, hogy Erdélyben az ország lakosságának, 30.7 százaléka él, 1937-ben Romá-

nia működő 863 pénzüintézete közül mégis 363, vagyis 42.1 százalék esett Erdélyre. A szerzők annak tulajdonítják az erdélyi bankhálózat sűrűségét, hogy itt a bankélet sokkal régiebb multra tekint vissza, másrészt az ipar és kereskedelem, amely elsősorban veszi igénybe a bankok szolgálatait, magasabb fejlődési fokot mutat, mint az ország többi részeiben. Az erdélyi pénzüintézetek 34.6 százaléka román és 65.4 százaléka kisebbségi jellegű, noha a szerzők szerint Erdély lakosságának 64 százaléka román és 36 százaléka kisebbségi**. Mivel a vizsgálat alá vett 5 millió felüli tőkével dolgozó bankok felsorolása és csoportosítása hiányzik a tanulmányból, nem tudjuk megállapítani, milyen alapon sorolták egyik vagy másik csoportba a pénzüintézeteket. Mindenesetre szerzők figyelmen kívül hagyják, hogy a román bank-

* Sofronie Roșca – Aurel Jordăchescu: Bănci românești – bănci minoritare între anii 1934–1937. Institutul Economic Românesc, No. 162. București, 1939.

** Szerzők feltevésével szemben a hivatalos statisztika Erdélyben a románság arányát 57.6 százalékban, a kisebbségiekét 42.4 százalékban állapítja meg.

tőke Bukarestben van összpontosítva, de ezeknek a nagybankoknak fiókjai egész Erdélyt behálózák s így az erdélyi román bankok számából nem lehet a románság hitelszerzési lehetőségeire következtetéseket levonni. Szerzők a román bankszervezet elégtelenségével foglalkozva azt is megállapítják, hogy 1914-ben Erdélyben 216 román bank közölte mérlegét s ezek az Osztrák-Magyar Banktól 52 millió aranykorona visszontleszámítolási hitelt élveztek. Ma – mondja a tanulmány – Erdély és a Bánság nagy román tömegei nem tudnak bankhitelhez jutni, amelyhez pedig évtizedeken át hozzá voltak szokva. Bátran megállapíthatjuk azonban, hogy ez nemcsak román, hanem a magyar tömegekre is vonatkozik, a konverzió óta a hitellelet sehogysem tud új erőre kapni.

Az erdélyi bankok alaptőkéje 1937-ben 2.031 ezer lejt tett ki s ennek 69.5 százaléka kisebbségi tőke. A 6.014 ezer lejt kitevő kihelyezések 79.9 százaléka, a betétállománynak pedig 74.4 %-a esik a kisebbségi tankokra. Nem ilyen kedvező az arány a visszontleszámítolás terén, mert a Nemzeti Bank által nyújtott 679 milliós hitelből a kisebbségi bankok csak 45.8 százalékos arányban részesültek. Megjegyzi a tanulmány, hogy az erdélyi pénzüzetek inkább magánbankoknál számítolják le váltóikat, mint a Nemzeti Banknál, de ennek okát nem kutatja. A 3 év fejlődését vizsgálva, azt állapítja meg, hogy a román bankok aktívái ezalatt 14.1 százalékkal csökkentek, a kisebbségieké viszont 16.9 százalékos emelkedést mutatnak. A román bankok kihelyezései 1937-ben 3.7 százalékkal maradtak alatta az 1934. évi kihelyezéseknek, míg a kisebbségi bankoknál 32.2 száza-

lékkal meghaladják azt. A betétállomány mindkét csoportnál kissé visszaesett, az alaptőke pár százalékos növekedést mutat. A román hitelszervezet tehát még a normálizálódást sem tudja elérni, a kisebbségiek hitellelete ugyanakkor erőteljesen fejlődik. Mi az oka ennek? – kérdik a szerzők. Elsősorban a nemzeti államban élő kisebbségük lélektana melyet az összetartozandóság erős érzése és az egyéni vállalkozási kedv jellemez. Másrészt viszont a kisebbségek aránylag kedvezőbb anyagi helyzete.

Nagyon hasznos volna, ha magunk is rendelkeznénk hasonló módszeres adatokkal, hiszen az ilyen számok legalkalmasabbak arra, hogy újra és újra ráirányítsák figyelmünket gazdasági szervezetségünk kérdésére. Magyar bankszervezetünk pontos erejét azonban nem ismerjük s így a tanulmány reánk vonatkozó tanulságait is nehezebben vonhatjuk le. Nem volna miért tiltakoznunk megállapításai ellen, ha úgy éreznők, hogy azok minket illetnek, mert nem vádat látunk bennük, hanem a kisebbségek kultúrája, tehetsége, szorgalma, vállalkozási kedve iránti elismerést. Bizonyára a tanulmány szerzői sem kívánnak akadályt emelni a gazdasági lehetőségek egyenlősége elé s természetesnek tartják, hogy csak az egyért szorgalmától, tehetségétől függhet az, mennyire viszi a gazdasági életben. A tanulmány számai azt igyekeznek bizonyítani, hogy nemcsak jogi, de gyakorlati lehetősége is megvan annak, hogy bárki a gazdasági életben munkája és képessége szerint érvényesüljön. Nem akarjuk a kérdésnek ezt az oldalát vizsgálni, nem vitatjuk azt sem, hogy a kisebbségi bankoknál a konverziós évekhez viszonyítva bizonyos javulás állott be, azt azonban meg kell állapítanunk,

hogy ha vannak is ilyen fejlődő bankok, azok nagyjából nem az erdélyi magyarság bankjai. A nagy tőkét kezelő kisebbségi pénzüzetek német vagy zsidó érdekelt-ségűek, s a magunkénak csupán mintegy 40 kis vidéki bankot s 2–3 nagyobb pénzüzetet vallhatunk. Ezeknek az erdélyi magyar pénzüzeteknek részvény-tőkéje 400 millió lej körül mozog, ami az összes erdélyi bankok alap-tőkéjének csupán 20 százalékát jelenti. Az általuk kezelt *betétállomány* a maga 400 milliót alig meghaladó összegével még *kedvezőtlenebb képet mutat* gazdasági helyzetünkről, hiszen az Albina betétállománya egymagában is felülmulja, a Hermannstädter Allgemeine Sparkasse pedig erősen megközelíti azt. Ez az összeg csupán 10 százalékát jelenti az összes erdélyi bankok betétállományának, a kisebbségi bankoknál elhelyezett betéteknek pedig 14 százalékát. S ezeknek a betéteknek is 45 százaléka konverzió előtti, egyezségi betét. Vajjon népünk takarékos-sági ösztöne volna hiányos – vagy egyszerűen nincs miből takarékoskodnia? A váltótárca és egyéb adósok számlája 670 millió körül van (konverziós adósok nélkül). Az Albinánál ez az összeg 400 millió, a Hermanstadternél 340 millió. Ha már az arányszámokat kutatjuk, csupán a konverziós kihelyezéseknél találunk eltolódást a magyar bankok javára: itt a magyar bankok részesedése a 20 százalékot is meghaladja, az erdélyi kisebbségi bankokhoz viszonyítva pedig 36 százalékos az arány. A mi bankjaink – társadalmi tagoltságunkból következően ez – kevésbé foglalkoztak ipari és kereskedelmi kölcsönök folyósításával, a konverzió tehát súlyosabb csapást mért rájuk, mint a többi erdélyi intézetre.

Hitelszervezetünk évek óta lassan haldoklik, a magyar betétesek támogatására hiába vár, – nincs miből. A Nemzeti Banknál leszámított új váltóik értéke csupán 10 millió lej, s talán irigykedve kellene román társaik kedvezőbb sorsát szemlélniük (az Albina a Nemzeti Banktól 76 millió lejes viszontleszámitolási hitelt élvez!), ha nem az volna a kötelességük, hogy elsősorban a magunk portája felé figyeljenek.

De figyelniük kell mindnyájunknak erre a kérdésre, ha nem akarjuk, hogy maholnap a román, német és zsidó tőke kiszolgáltatottjaivá váljunk. Tőkében erős, nemzeti feladatokkal azonosuló, közhasznú bankhálózatot szeretnénk; de népünk szegénysége, a reménytelenség saját próbálkozásainkkal szemben, régi hibák és személyi elfogultságok akadályozzák azt, hogy hitelszervezetünk valódi igényeinknek és szükségleteinknek megfelelően szerveződjék át. Kísérletek történetén a szétforgácsolt kis erők egyesítésére, egységes hitelszerzési eljárásra, de a kísérletek megtörnek az önzésen, a lokálpatriotizmuson, vagy a mélységes borulátáson. Úgy látszik, bár sokat írtunk a nemzetiségi pénzüzeteknek háború előtti tevékenységéről, mégsem igyekszünk annak tanulságait hasznosítani. Nem szabad, hogy megtévesszenek az ismertett tanulmány számadatai, mert minden önáltatás, halogatás, mulasztás megbosszulja magát. Meg kell találnunk az átalakulás külső és belső feltételeit s mások sorsán való irigykedés helyett – ha kell, a régi alapoktól eltávolodva – meg kell teremtenünk a félreérthetetlenül erdélyi magyar célokat szolgáló bankhálózatot. Mi ezt a figyelmeztetést olvastuk ebből a tanulmányból.